

Erik Christensen: Såvel liberale som venstrefløjen kan bruge nye tanker om borgerløn og økonomisk demokrati

Tidens store interesse for økonomisk ulighed og den voksende ekstreme kapitalkoncentration giver baggrund for nye tanker om en spredning af ejendomsretten. En af de diskussioner, der er kommet på mode igen efter 1970'ernes store debatter, er borgerlønsbegrebet – både for politikere og dele af erhvervslivet. Erik Christensen, der er medlem af Borgerlønsbevægelsen BIEN Danmark, giver et bud på, hvordan begreberne om borgerløn og økonomisk demokrati kan benyttes i 2017. Han drømmer om nye modeller for både borgerløn og den universelle velfærdsstat, modeller der kan fremme bæredygtighed og borgerlyst, og som kan inspirere både liberale, socialister, grønne og feminister.

I 2016 skete noget mærkeligt. I flere år var borgerlønsbegrebet kun sparsomt omtalt i dansk presse, og når det endelig skete, blev det brugt som en negativ stereotyp ofte affejet uden argumenter eller som værende "kommunisme". Men pludselig blev konceptet omtalt positivt, som noget interessant og nyt, der var værd at diskutere.

Den væsentligste årsag i Danmark var nok, at det nye parti Alternativet, overraskende for de fleste, kom i Folketinget i juni 2015, bl.a. med et krav om kontanthjælp uden modkrav, som det hedder i partiprogrammet, altså uden krav om aktivering eller deltagelse i f.eks. nyttejob. Derudover begyndte de danske medier også at opdage, at borgerlønsproblemet var krøbet stadig højere op på den internationale politiske dagsorden. I 2016 bekendtgjorde [den finske regering](#) og [flere hollandske byer](#) således, at de ville igangsætte lokale borgerløns eksperimenter. Størst opmærksomhed i alle verdens førende aviser og magasiner fik en folkeafstemning om borgerløn i Schweiz den 5. juni 2016. Forslaget blev stemt ned – 23 procent stemte for og 77 procent stemte imod – men idéen om en ubetinget borgerløn var blevet kendt i meget vide kredse. En stor borgerlønskonference, som Borgerlønsbevægelsen [BIEN Danmark](#) (*Basic Income Earth Network*) afholdt i samarbejde med partiet Alternativet i Fællessalen på Christiansborg den 22-23. sept. 2016, fik afgørende betydning for det videre arbejde med borgerlønsproblemet i Danmark.

Borgerløn kan tænkes på mange forskellige måder. Den kan både være grøn, venstreorienteret og neoliberal

Her kom repræsentanter fra alle nordiske lande, Storbritannien, Holland, Belgien, Frankrig, Tyskland og USA, hvor man diskuterede ubetinget basisindkomst (UBI) pilotprojekter i forskellige dele af verden, og hvor en række ledende repræsentanter fra BIEN deltog – bl.a. professor Louise Haagh (dansk-brite, formand for BIEN), den britiske professor Guy Standing (kendt for sine bøger om prekariatet og basic income) og professor Karl Widerquist (amerikansk politolog). Konferencen betød en intensivering af det nordiske arbejde, og at Alternativet for alvor begyndte at arbejde videre med borgerlønstanken. Det næste halve år udarbejdede en gruppe indenfor partiet et udkast til en principiel borgerløns politik, som blev vedtaget på Alternativets landsmøde i maj 2017, som partiet pt. arbejder videre med mere konkret.

Borgerløn som økonomisk nødvendighed

I foråret 2017 skete yderligere det spændende, at en fremtrædende erhvervsmand og tidligere bankstifter (af Saxo bank) Lars Seier Christensen i [presse og fjernsyn](#) proklamerede, at han mente, at borgerløn ville blive en økonomisk nødvendighed set i relation til den fremtidige automatiseringstendens.

Det førte til en omfattende debat i erhvervskredse, hvor der både var modstandere og tilhængere af borgerløn.

Tidligere havde mediet "Mandag Morgen" i flere artikler orienteret om borgerlønsspørgsmålets fremmarch internationalt og udtrykt sympati for tanken.

Det kan ses som et betydeligt fremskridt.

Borgerløn kan ikke længere forbindes med en bestemt side i politik, beskyldes for at være socialisme eller kommunisme, eller beskyldes for at være neoliberal politik.

Der findes mange forskellige former for borgerløn. Borgerløn kan tænkes på mange forskellige måder. Den kan både være grøn, venstreorienteret og neoliberal.

Mange vil umiddelbart spørge, om vores nuværende velfærdsstat ikke ubetinget sikrer alle et garanteret eksistensminimum. Nej, det gør den ikke (...) man er underlagt en arbejds- eller aktiveringspligt

Selve begrebet og idéen om borgerløn blev lanceret med bogen "[Oprør fra midten](#)", der var skrevet af forskeren Niels I. Meyer, politikeren Kristen Helveg Petersen og forfatteren Villy Sørensen og udkom i 1978.

I "Oprør fra midten" argumenterede man for, at ingen skulle være tvunget til at påtage sig et arbejde, da enhver har ret til at bestemme over sig selv, samt at en fleksibel arbejdstid og ligestilling af arbejde i og uden for hjemmet var central.

Oprør fra midten (1978) var en af 1970'ernes vigtigste politisk debatbøger. Den er skrevet af Niels I. Meyer, K. Helveg Petersen og Villy Sørensen. Ud fra en afvisning af begge de kendte vækstideologier (kapitalisme og kommunisme) opstiller bogen en alternativ udviklingsmodel for de vestlige lande, et "humant ligevægtssamfund" præget af demokratisk selvforvaltning, solidarisk arbejdsdeling, økonomisk lighed og økologisk ligevægt. Den udkom i over 120.000 eksemplarer på et år.

Hvorledes defineres borgerløn?

Ifølge BIEN har basisindkomst fire definerende kriterier:

1. Den er **universel**. Det betyder, den gives til alle (statsborgere) eller personer med opholdstilladelse i et samfund.
 2. Den er **individuel**. Det vil sige, at den gives til enkeltpersoner således, at enhver er sikret sit eget individuelle forsørgelsesgrundlag uafhængig af ægtefælle eller samlever.
 3. Den er **ubetinget**. Det vil sige, at den gives uafhængig af indkomst og formue og uden bestemte aktivitetskrav som at stå til rådighed for arbejdsmarkedet eller påtage sig aktivering.
 4. Endelig skal borgerlønnen være **tilstrækkelig**, dvs. så høj, at man skal kunne leve af den på et beskedent niveau og uden at være tvunget til at tage et lønarbejde. Det vil sige, at den skal være mindst lige så høj som den politisk fastsatte fattigdomsgrænse.
- Mange vil umiddelbart spørge, om vores nuværende velfærdsstat ikke ubetinget sikrer alle et garanteret eksistensminimum.
- Og svaret er, at nej, det gør den ikke. I Grundlovens paragraf 75 siges nemlig, at den som ikke kan forsørge sig selv, er berettiget til hjælp, på den betingelse, at man underkaster sig de forpligtelser, som loven kræver. Den fortolkes i dag bl.a. således, at man er underlagt en arbejds- eller aktiveringspligt.

Den danske universelle velfærdsstat: Selvforsørgelse og princippet om fortjeneste

I den nuværende velfærdsstat gælder tre forskellige principper for tildeling af overførselsindkomster: Det første princip er, at du skal klare dig selv på arbejdsmarkedet (selvforsørgelsesprincippet) og her gælder fortjenestepincippet, dvs. præstationsbaserede ordninger efter fortjeneste (rettigheder knyttet til sociale bidrag og beskæftigelse), f.eks. arbejdsløshedsdagpenge, efterløn og arbejdsmarkedspension. Du får med andre ord nogle rettigheder, fordi du er i arbejde.

Hvis man ikke kan forsørge sig selv, har man ret til hjælp fra det offentlige efter et dokumenteret behov. Her gælder behovsprincippet, dvs. behovsbaserede ordninger (målrettet de svage), f.eks. kontanthjælp og førtidspension.

Endelig gælder statusprincippet med de medborgerskabsbaserede ordninger, hvor rettigheder er ens for alle med en bestemt status. Det gælder folkepension og en række serviceydelser (sundhed, uddannelse. Det er især statuskriteriets betydning, der har gjort, at man kalder den danske model universel.

I øjeblikket stiger tilslutningen til borgerlønsideen i dele af erhvervslivet, specielt blandt mange nye it-entreprenører i USA

Ved en ændret prioritering af disse principper kunne man udvikle en ny og endnu mere universel velfærdsstat. Det kan ske ved at gøre statusprincippet til det overordnede princip i den nye velfærdsstat. Alle skal gives en ret til en ubetinget borgerløn uanset arbejdsmarkedsmæssig status. Derudover bør et behovsprincip stadig være gældende. Alle med særlige behov (f.eks. handicap) har ret til at få dækket deres behov. Desuden vil der på arbejdsmarkedet stadig gælde et princip om fortjeneste, hvor man belønnes efter markedets behov og efter, hvad man yder for samfundet.

Afgørende for at borgerlønsidéen i de kommende år vinder bredere fodfæste er, at flere politiske partier og dele af fagbevægelsen får øjnene op for behovet for fornyelse af den universelle velfærdsmodel i retning af en universel basisindkomst.

Tilslutningen til borgerløn er stigende

I øjeblikket stiger tilslutningen til borgerlønsideen som sagt i flere dele af erhvervslivet, specielt blandt mange nye it-entreprenører i USA.

Samtidig kan man også spore en voksende interesse hos dele af nogle gamle venstrefløjspartier. Det ses f.eks. hos venstrefløjen i Labour i Storbritannien, i Socialistpartiet i Frankrig og hos Demokraterne i USA.

En anden måde at udforme en borgerløn på er at se den som en social dividende udbetalt af en eller anden form for uafhængig, demokratisk statslig investeringsfond

Den største skepsis overfor idéen møder man imidlertid fortsat i fagbevægelsen og i de gamle arbejderpartier.

Og hvis borgerlønstanken ikke i højere grad vinder støtte i denne del af det politiske spektrum i fremtiden, kan man frygte, at idéen i for høj grad bliver omfavnet og forbundet med et entydigt borgerligt politisk projekt.

Det er derfor efter min mening vigtigt, at arbejderbevægelsen og fagbevægelsen kommer med andre borgerlønsforslag, end dem man møder fra borgerlige partier og erhvervslivet. Det ville kunne starte en visionær politisk debat, som vi ikke har haft siden 1970'erne, hvor der både var en ØD-debat (økonomisk demokrati) og en borgerlønsdebat.

Den demokratiske venstrefløj mangler en ny fortælling

Mange er i de sidste år blevet opmærksomme på, at vores demokrati mangler fortællinger, der kan udvikle demokratiet. Arbejderbevægelsen byggede på to store fortællinger, først fortællingen om socialisme og siden fortællingen om velfærdsstaten. De kunne skabe begejstring og tilslutning. Den første fortælling måtte omformuleres og delvis forlades, hvorimod den sidste blev realiseret. I dag, efter ØD-idéens sammenbrud i 1980'erne, mangler man en ny fortælling.

Økonomisk demokrati var et forsøg på at udvikle et alternativ til den kommunistiske statssocialisme – at finde en tredje vej som adskilte sig fra den dominerende keynesianske liberalsocialisme

Det interessante ved tidsånden i begyndelsen af 1970'erne, hvor man diskuterede økonomisk demokrati, var, at datidens debat om ulighed, som på nogle områder minder om nutidens debat, straks førte til, at man begyndte at opfatte demokrati på en ny måde.

Demokrati var ikke alene et politisk begreb, men var noget, som måtte udstrækkes til hele samfundslivet. Det var et forsøg på at udvikle et alternativ til den kommunistiske statssocialisme – at finde en tredje vej som adskilte sig fra den dominerende [keynesianske](#) liberalsocialisme.

Spørgsmålet er, om tiden ikke er moden til en ny debat om økonomisk demokrati. Den store debat og interesse for økonomisk ulighed og den ekstreme kapitalkoncentration internationalt i dag synes at være en frugtbar baggrund for fremsættelsen af nye tanker om en spredning af ejendomsretten.

ØD-forslaget i begyndelsen af 1970'erne indeholdt tre demokratidimensioner: 1. Retten til at eje og disponere over produktionsmidlerne. 2. Retten til overskuddet af disse produktionsmidlers anvendelse og 3. Retten til at deltage i beslutninger om produktionsmidlernes anvendelse.

Bag hele tankegangen lå den gamle socialistisk-marxistiske idé om arbejdets ret. Det er arbejdet, der skaber værdierne, hvorfor ejendomsretten også må tilhøre arbejderne.

Målet var flerdimensionalt. Det var dels at sikre større lighed i indkomst- og formuefordelingen igennem at give arbejderne en andel i kapitalvæksten, men også at sikre en øget opsparing og øget kapitaltilgang til erhvervslivet og endelig at demokratisere beslutningsprocesserne.

Det gamle ØD-projekt havde nogle problemer. Et centralt problem var, at det kun tog udgangspunkt i arbejderklasse og fagforeninger og ikke havde som projekt at skabe et økonomisk demokrati for alle borgere.

Et andet problem var, at det var meget centralistisk og teknokratisk tænkt. Man opererede med en central fond, der blev domineret af fagforeningsrepræsentanter.

Et nutidigt ØD-forslag må udformes anderledes bl.a. ved at have et borgerløselement

Det skabte selvfølgelig en modstand fra store kredse uden for arbejderbevægelsen og venstrefløjen, der mente, at det kunne komme til at true pluralismen i samfundet. Derfor blev spørgsmålet om økonomisk demokrati aldrig den store folkelige succes. Opbakningen internt i arbejderbevægelsen var svag, og modstanden fra både borgerlig side og fra venstrefløjen var klar.

På den baggrund må et nutidigt ØD-forslag udformes anderledes bl.a. ved at have et borgerløselement.

En ny borgerlønsmodel

Normalt tænkes borgerløn som en løbende skattefinansieret ydelse som led i det årlige statsbudget. En anden måde at udforme en borgerløn på er at se den som en social dividende udbetalt af en eller anden form for uafhængig, demokratisk statslig investeringsfond.

Det er en model, som blandt andet er blevet præsenteret af en norsk økonom, [Karl Ove Moene](#) og den indiske økonom, [Debraj Ray fra New York University](#). De to [forestiller sig](#), at 9-12 procent af det årlige bruttonationalprodukt (BNP) hensættes til en fond, som alle borgere i et samfund får en individuel andel af (ejendomsret til). Staten forpligter sig så til at udbetale en borgerløn til alle borgere af denne andel. Det vil give alle borgere del i gevinsten fra den teknologiske revolution med robotter. Hvordan kan man moralsk begrunde, at staten skulle udtage (beskatte) omkring 10 procent af det årlige BNP til en fond? Det kan man, hvis man går ud fra, at en væsentlig kilde til den moderne rigdom skyldes vores fælles ejede viden.

Den væsentligste fordel ved et nyt ØD-projekt, udformet som et borgerlønsprojekt, ville være, at det kunne opnå meget større og bredere tilslutning end det gamle, der var præget af det industrielle kapitalistiske samfunds klassesætning

Mange økonomer mener, at størstedelen af den økonomiske vækst ikke er skabt af arbejdet og kapitalen, men af den teknologiske arv fra tidligere generationer. Nogle anslår, at vi i virkeligheden kun fortjener en femtedel af vores indkomster. Resten kan ses som en kollektiv arv, som i øjeblikket tilfalder et lille mindretal, men som burde deles ligeligt af alle borgere.

Ny borgerløn som bæredygtig handling og borgerlyst

Hvad er fordelene ved en sådan borgerlønsmodel? Det er en social dividende, der er en udbetaling af en andel af et kollektivt produkt, en kollektiv arv. Man kommer derved uden om reciprocitetsargumentet

(”noget for noget” og ret- og pligtlogikken) som traditionelt forbindes med borgerløn som en form for overførselsindkomst.

Den kan introduceres i alle lande, rige og fattige. Man kan starte med en lille andel og derefter langsomt udfase de eksisterende understøttelsessystemer. Den behøver ikke at blive indekseret, da den er en fast andel af BNP.

Den væsentligste fordel ved et nyt ØD-projekt, udformet som et borgerlønprojekt, ville være, at det kunne opnå meget større og bredere tilslutning end det gamle, der var præget af det industrielle kapitalistiske samfunds klassesammenfatning.

Og som noget nyt i forhold til tanker og projekter i 1970'erne, kan man også udlede en målsætning om skabelsen af en bæredygtig samfundsøkonomi.

Da man i begyndelsen af 1970'erne talte om ØD, var der ingen, der så det som et element i skabelsen af en bæredygtig udvikling. Det aspekt i en fondstænkning må være vigtigt.

Behovet for flere borgerlønsfortællinger

I fremtiden vil der være brug for politiske partier, der fremlægger forskellige borgerlønsfortællinger, både nogle, som ser borgerløn som et rent rationaliseringsprojekt eller som en løsning på fattigdomsfældeproblemet eller automatiseringsproblemet.

En ny borgerlønsidé burde principielt set kunne støttes bredt: Af socialister (der især lægger vægt på en mere lige deling af det samfundsnødvendige arbejde), af liberale (der især lægger vægt på en reduktion af klientgørelsen), af feminister (der især lægger vægt på en mere retfærdig kønsarbejdsdeling) og af grønne (der især lægger vægt på en styrkelse af det civile samfund)

Det er vigtigt, at man ser den nye borgerløn som mere end en indkomst, nemlig som en kapacitet til at deltage mere aktivt i samfundet, som indgangsvejen til et andet samfund, en murbrækker for noget større, som element i skabelsen af et nyt bæredygtigt samfund.

Det ville kunne skabe en inspirerende konkurrence mellem forskellige borgerlønsfortællinger.

En ny borgerlønsidé burde principielt set kunne støttes bredt: Af socialister (der især lægger vægt på en mere lige deling af det samfundsnødvendige arbejde), af liberale (der især lægger vægt på en reduktion af klientgørelsen), af feminister (der især lægger vægt på en mere retfærdig kønsarbejdsdeling) og af grønne (der især lægger vægt på en styrkelse af det civile samfund).

Erik Christensen er tidl. lektor i samfundsfag på Aalborg Universitet og medlem af

Borgerlønsbevægelsen, BIEN Danmark. Han udgav i august bogen: [På vej til Borgerløn. Aktuel idédebat. Hovedland 2017.](#)